

Список літератури

1. Довідка про основні надзвичайні ситуації техногенного, природного та іншого характеру на території України – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/opinfo/7335.html>
2. Кодекс цивільного захисту України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст. 458.
3. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2013 році – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2013/4_2.pdf
4. Данилишин Б. Катастрофи в Україні: механізми реагування і протидії – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25108127.html>

Одержано 11.04.14

УДК 347.746

В.П. Кравченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Вексельний обіг і перспективи його розвитку в Україні

В сучасних умовах фінансової кризи, коли має місце зменшення обігових коштів, використання векселів на підприємствах стає актуальним. В умовах фінансової нестабільності в період скорочення інвестицій та кредитування вексель може використовуватись як засіб відстрочки платежу, забезпечуючи збереження договірних зв'язків між суб'єктами господарювання. Використання вексельних форм розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності слугує утриманню валюти в Україні.

вексель, вексельний обіг, фінансовий інструмент, емітент, фінансова криза, законодавство

В.П. Кравченко

Кіровоградський національний технічний університет

Вексельное обращение и перспективы его развития в Украине

В современных условиях финансового кризиса, когда имеет место уменьшение оборотных средств, использование векселей на предприятиях становится актуальным. В условиях финансовой нестабильности в период сокращения инвестиций и кредитования вексель может использоваться как средство отсрочки платежа, обеспечивая сохранение договорных связей между субъектами хозяйствования. Использование вексельных форм расчетов во внешнеэкономической деятельности служит содержанию валюты в Украине. вексель и вексельное обращение, финансовый инструмент, эмитент, финансовый кризис, законодательство

Вступ. Роль і значення векселя завжди підтримувалися вексельним правом і забезпечувалися державою. Векселі активно використовувалися і використовуються у міжнародних і внутрішніх розрахунках країн з розвинутою економікою.

Нині, на жаль, не можна стверджувати, що вексель, як фінансовий інструмент міцно увійшов і широко використовується і розвиваються в Україні. Власне, розвиток вексельного обігу певною мірою обумовив перетворення всіх грошових розрахунків у безготівкову форму.

Постановка проблеми. Чинниками, які сьогодні гальмують розвиток економіки України, є брак обігових коштів, відсутність кредитних та інвестиційних ресурсів. Затяжний характер світової кризи ліквідності змушує шукати внутрішні ресурси для розвитку економіки. В цих умовах природним є використання суб'єктами

© В.П. Кравченко, 2014

господарювання векселів для збільшення обігових коштів з метою розвитку їх бізнесу та економіки в цілому.

Як показує світова практика, використання векселів через їх специфіку найбільш корисне в кризових умовах: вони замінюють банківське короткострокове кредитування комерційним, «розшивають» неплатежі й знижують рівень дебіторсько-кредиторської заборгованості між суб'єктами господарювання. А міжнародне вексельне право (до якого в 1999 р. приєдналася й Україна) максимально захищає всіх учасників вексельного обігу, що забезпечує довіру до цього інструменту в світі. Яскравим підтвердженням є те, що країни-учасниці ЄС в кризових умовах виходили на ринок зовнішніх запозичень саме з векселями.

Таким чином, слід зауважити, що під час фінансової кризи вексель як інструмент комерційного кредиту є надзвичайно актуальним, що дозволяє мобілізувати на внутрішньому ринку дешеві ресурси для розвитку економіки.

Аналіз публікацій і досліджень. Проблемами вексельного обігу, в тому числі становлення вексельних відносин, в різний час досліджували вчені-економісти такі як: А.Б. Аваков, О.І. Барановський, М.О.Бурмака, П.Ю. Бородін, С.О. Гуткевич, Ю.М. Лисенков, В.М. Малюк, М.О. Мозговий, С.З. Мошенський, Т.А. Руденко, С.М. Румянцев, Н.М. Фещенко, О.О. Фельдман, В.М. Шелудько та ін. У своїх працях вони визначили економічну сутність векселя, розглядали його види та форми, систематизували законодавство щодо вексельного обігу, розглядали особливості вексельного обігу на різних етапах його розвитку. Проте в нинішніх економічних умовах функціонування вексельних відносин вимагає нових підходів до використання векселя саме як інструменту вексельного обігу і удосконалення методів забезпечення інтересів суб'єктів таких відносин. У зв'язку з цим дуже загострилися проблеми виявлення надійності учасників вексельних відносин (як юридичних, так і фізичних осіб). Модифікована інфраструктура вексельного ринку може сприяти тінізації вексельного обігу через підвищення інформаційної прозорості ринку і ліквідації недобросовісних суб'єктів ринку. Ці проблеми є початковими і досить актуальними для України.

Основні матеріали досліджень. В умовах кризи ліквідності банківської системи і різкого скорочення обсягів банківського кредитування промисловості вексельні розрахунки можуть стати альтернативою коротко та середньострокового кредитування суб'єктів господарювання, що забезпечить розвиток економіки, дозволить уникнути бартерних розрахунків і зменшення податкових платежів до держбюджету.

Оформлення заборгованості векселями дозволить активізувати платежі, погасити взаємні борги шляхом проведення заліків зустрічних вимог, скоротити обсяги дебіторсько-кредиторської заборгованості і зменшити прострочену заборгованість між підприємствами. До антикризових переваг векселя, в першу чергу, необхідно віднести те, що вексель дозволяє закрити заборгованість перед кредитором цілого ряду учасників вексельної схеми розрахунків, що стоять в індосаментному ряду після того, хто сплатив вексель. Це суттєво знизить загальний рівень дебіторської заборгованості.

Повернення векселя до економіки України має велике значення. Нині його використання в основному здійснюється в рамках кредитно-розрахункових операцій. Однак за допомогою векселя можна вирішувати більш важливі задачі.

Незважаючи на кризу платежів, підприємства поки не поспішають використовувати в своїй діяльності векселі. Векселі в Україні не є універсальним платіжним засобом або інструментом залучення капіталу і в 95% випадків використовуються в кептивних схемах для внутрішньокорпоративних розрахунків.

Фінансова та економічна криза, наслідком якої став дефіцит ліквідності, міг би поживавити вексельний обіг в Україні.

Ліквідних векселів на ринку небагато. Лише деякі компанії та професійні торговці знають, в який папір варто вкласти гроші, щоб потім успішно її перепродати або стягнути з емітента заборгованість.

Теоретично вексель має ряд переваг для компанії-емітента. Наприклад, використання вексельних схем в розрахунках дозволяє реструктуризувати кредиторську заборгованість.

«Підприємству з великими боргами вигідніше розплатитися з кредиторами векселями з різним строком погашення, що дозволить розвести в часі строки погашення кредиту. Таким чином компанія реструктуризує свої боргові зобов'язання, отримавши при цьому невеликий кредитний перепочинок».

Компанія може залучити кредит у банку під заставу векселів. Продавши цінний папір фінустанові, підприємство отримує необхідні оборотні кошти до погашення векселя. Зазвичай банки купують цінний папір з дисконтом в розмірі процентної ставки за кредитом. Якщо ж вексель відсотковий (передбачає виплату відсотків при її погашенні, в середньому 28-30% річних), то банк може придбати папір за номіналом. З допомогою векселів банки здійснюють операції РЕПО: компанія продає банку цінний папір, однак зобов'язується викупити його у зазначені терміни (зазвичай кілька місяців).

Метою випуску і передачі векселя є :

По перше компанії випускають векселі для розрахунків за поставлену продукцію, тобто, по суті, вексель має товарну природу. З того моменту як компанія емітувала цінний папір і видала її постачальнику товару, грошові зобов'язання підприємства за контрактом поставки погашені.

По друге у компанії - емітента векселя з'являється нове зобов'язання перед постачальником: за векселем. Фірма, яка прийняла в рахунок оплати вексель, може розрахуватися папером з будь-яким зі своїх контрагентів.

Якщо компанія випускає вексель для оплати поставки товару або послуги, то операція не підлягає оподаткуванню. При розрахунку чужим векселем угоду прирівнюють до бартеру, тому така транзакція оподатковується податком на додану вартість.

Підприємство, яке передало чужий вексель іншій компанії в рахунок оплати товару, несе солідарну відповідальність за цінним папером. Тобто фірма повинна погасити зобов'язання замість емітента векселя, якщо держатель цінного паперу звернувся до неї з такою вимогою і в індосаменті немає спеціального застереження, що захищає вексельних посередників від подібних зобов'язань. Фактично власник векселя має право вибрати найбільш платоспроможного боржника для погашення зобов'язання - будь то емітент паперу або будь-яка компанія-посередник. Втім, підприємство-посередник може виключити себе з числа солідарно зобов'язаних за векселем за допомогою бланкового індосаменту (для цього в передавального напису не вказують особа, якій перейшов вексель, і тоді він стає папером на пред'явника). Однак такі застереження суттєво знижують ліквідність боргового інструменту і ускладнюють його подальшу передачу або продаж.

Банки видають кредити під заставу векселів далеко не всім компаніям. «Вони готові співпрацювати лише з прибутковими підприємствами, обсяги реалізації яких стабільно зростають», - Відмова в наданні кредиту під заставу векселів одержують більше 30% компаній.

Торгівля векселями - вигідне підприємство, оскільки папери купуються, як правило, зі знижкою до номінальної вартості векселя. Дисконт за векселями коливається від 5% до 80% в залежності від векселедавця і терміну погашення боргового зобов'язання. «Операції з перепродажу векселів носять ризиковий характер. Тому векселі з прибутковістю менше 50% річних не користуються популярністю. В перспективі їх прибутковість може знизитися до 20% річних - подібна прибутковість боргових паперів характерна для спокійного, цивілізованого ринку.

Істотний недолік векселів - відсутність гарантії у векселедержателя отримати гроші від емітента паперу. З одного боку, вексель має суворо уніфіковану форму, а тому при дотриманні встановлених законодавчих норм вимога оплати за цим цінним папером безперечно. Тобто доводити в суді наявність боргу компанії-емітента перед держателем векселя не доведеться. Більш того, інструмент дозволяє стягнути кошти в позасудовому порядку. Після опротестування векселя у нотаріуса папір перетворюється у виконавчий документ, з яким можна звертатися відразу в Державну виконавчу службу, міняючи суди. Але з іншого боку, в законодавстві є величезна кількість лазівок, що дозволяють боржникові не платити за векселем. Найбільш простий метод уникнути сплати по папері - оформити борговий документ неправильно. Найменша помилка на векселі перетворить його в нічого не вартий папірець.

З цієї причини компанії воліють приймати до оплати векселі, авальовані банками, виплата за якими гарантована банками. Завдяки авалю вексель перетворюється в ліквідний платіжний засіб. Втім, банки готові гарантувати далеко не всі векселі і лише на певних умовах. Зазвичай вони видають гарантії тільки під тверду заставу - депозит, нерухомість, ліквідні товари. При цьому за аваль компанії-емітенту необхідно сплатити комісійну винагороду в розмірі від 0,5% до 7% від суми номіналу. Якщо банк замість емітента погасить борг за векселем, компанії-боржника в майбутньому все одно доведеться відшкодувати фінустанові номінал паперу, а також штрафи і пені, передбачені договором з банком. А тому деякі емітенти векселів авальюють свої боргові папери.

Оскільки у потенційних власників векселів немає гарантії стягнути заборгованість з емітента папери, вексельний ринок в Україні поки що не розвинений. Знайти на ринку ліквідні векселі вкрай складно. Вільно купити можна тільки зобов'язання Обленерго і Нафтогазу. В цілому на ринку затребувані боргові зобов'язання великих підприємств, ритейлерів і енергетичних компаній. Однак, інформацію про випуск векселів українськими компаніями доводиться дізнаватися за допомогою інсайдерів, оскільки публічних даних про нових випусках немає.

В товарні відносини між підприємствами повернувся бартер. Це означає, що через незначний час прийде й черга векселів, оскільки з ними можна проводити такі ж багатоступінчасті операції, як і при товарообміні. Але оскільки вексель - папір, фактично нічим не забезпечений, найближчим часом його будуть використовувати лише ті контрагенти, які мають багаторічний досвід успішної співпраці і довіряють один одному. Борговим папером також можуть зацікавитися підприємства, у яких уже існує або в майбутньому може виникнути заборгованість перед векселедавцем. Такі фірми можуть купувати векселі для проведення взаємозаліків. Переваги та недоліки векселів надані у таблиці.

Таблиця 1 переваги та недоліки векселів в обороті

Переваги векселя	Недоліки векселя
<i>Для держателя векселя:</i>	<i>Для держателя векселя:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Погашення боргу за векселем є безспірною і не потребує підтвердження боргу в суді. • Інструмент дозволяє стягнути заборгованість в судовому порядку. • Погашення боргу за векселем можна вимагати будь-якої компанії-держателя паперу. • Вексель можна перепродати третій стороні. 	<ul style="list-style-type: none"> • Вексель - нічим не забезпечена цінний папір. • У векселедержателя немає гарантії отримання грошей від емітента паперу. • Стягнення боргу через Державну службу може затягнутися на кілька місяців, а то й років.
<i>Для емітента:</i>	<i>Для емітента:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Надає компанії-емітенту можливість мінімізувати оподаткування. • Може використовуватися в розрахунках компанії замість грошових коштів. • Надає компанії-емітенту можливість відстрочки платежів. • З моменту випуску векселя штрафи і пені за контрактом поставки не нараховуються. 	<ul style="list-style-type: none"> • Вексель може бути не прийнятий контрагентами в рахунок оплати товарів.

Більшість вітчизняних компаній не зможуть вийти на вексельний ринок, оскільки їхні цінні папери навряд чи зацікавлять партнерів, особливо якщо контрагенти сумніваються в платоспроможності підприємства. До того ж далеко не всі постачальники готові прийняти до оплати вексель: в умовах фінансової кризи компаніям гостро потрібні кошти на виплату зарплат і закупівлю сировини.

Якщо ситуація в економіці стабілізується, все одно випуск векселів не встигне набути масового характеру.

Всього кілька років тому векселі були дуже популярними на українському ринку. Свої найкращі часи вексельний ринок пережив в середині 1990-х, у період масових неплатежів в електроенергетиці. За допомогою векселів підприємства активно продавали борги за постачання електроенергії, причому, як правило, з дисконтом у 40-50%. Папери скуповували посередники, згодом одержували за зобов'язаннями повне грошове відшкодування.

Друге дихання вексельний ринок отримав на початку 2000-х років, коли держоргани почали використовувати цінний папір для погашення заборгованості держпідприємств перед пенсійними фондами. Крім того, векселі, випускали банки, щоб залучити короткострокові кредити. До травня 2001 року 53 українські фінустанови емітували борговий інструмент на 380 млн. грн. В цілому ж вексельний обіг на той момент досяг 30 млрд. грн. Але у міру стабілізації ситуації в економіці векселя зникали з ринку. В останні роки ця цінний папір перетворилася на технічний інструмент, з допомогою якого компанії оптимізували оподаткування, перекидали кошти з рахунків підприємства на рахунки іншого в межах однієї групи, не сплачуючи при цьому ПДВ, або латали дірки у статутних капіталах, донедавна дві третини векселів компанії випускали саме з цими цілями.

Повернення векселя до економіки України має велике значення. Нині його використання в основному здійснюється в рамках кредитно-розрахункових операцій.

Однак за допомогою векселя можна вирішувати більш важливі задачі і, зокрема, задачу реформування відносин власності.

Властивості векселя як цінного паперу дозволяють максимально прискорити процеси приватизації, причому, насамперед, за рахунок нерентабельних підприємств-боржників. Юридична конструкція векселя як цінного паперу наділяє його можливостями більш ефективного виконання фінансових зобов'язань порівняно з іншими цивільними зобов'язаннями. За наявності досить конструктивного механізму переходу від фінансової відповідальності до майнової створюються умови, за яких векселі стають одним з дійових інструментів ринкової економіки.

Учасниками вексельного обігу стають підприємства, організації і громадяни, які не мають спеціальних знань і досвіду в цій галузі. У більшості випадків практика стикається з тим, що підприємства і громадяни не можуть самостійно реалізувати свої права за векселем. Це продиктовано тим, що вексельний обіг регулюється спеціальними правовими нормами.

Українське законодавство, яке регулює обіг векселів, суперечить цілій низці норм Женевських вексельних конвенцій 1930 р., які складають основу національного вексельного права. Також наше національне законодавство містить безліч норм, які суперечать одна одній.

Потрібно відмітити, що широкому впровадженню в Україні вексельного обігу перешкоджає відсутність практичного досвіду в його організації. Створення системи вексельного обігу і вексельного арбітражу в Україні починається практично заново. Відсутні відповідні фахівці, а також налагоджені організаційні й правові інститути.

Висновки.

Таким чином до основних не вирішених проблем, що стримують розвиток обігу векселів в Україні слід віднести:

- недосконалість чинного законодавства що призводить до втрати інтересу з боку закордонних партнерів до здійснення в Україні операцій із застосуванням вексельної форми;

- на сьогоднішній день в Україні, не існує серйозних санкцій за порушення вексельного законодавства.

- поширення вексельного обігу неможливе без наявності механізму захистів інтересів кредиторів та підвищення надійності і довіри до векселедавців, акцептантів, індосантів тощо;

- при подачі вексельного позову в арбітраж, позивач повинен заплатити держмити у розмірі 5% від суми вексельної угоди.

Для подальшого розвитку ринку векселів в Україні, доцільно здійснити певні заходи:

- спрямовані на захист прав векселедержателів, оскільки саме ці суб'єкти вексельного обігу є найменш захищені.

- використати досвід США, де ринок векселів не розвивався до початку 80-х років, поки не були зроблені важливі нововведення;

- проведення в Україні комплексної реформи вексельного законодавства.

Без здійснення вказаних заходів справне функціонування вексельного обігу в Україні вбачається досить проблематичним, а існуючі прогалини в законодавстві можуть призвести до значних зловживань, що у свою чергу, підірве довіру до векселя, як цінного паперу.

Однак, можна зі впевненістю прогнозувати, що по мірі посилення правового поля, яке б забезпечувало процедуру стягнення боргів за векселями, ліквідність

українського вексельного ринку різко зросте, як і кількість векселів з твердими котировками.

Список літератури

1. Закон України від 06.07.1999 № 826-XIV приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, N 34, ст.290).
2. «ЮСТІАН» юридичний журнал #9/2003 – Рудненко Тетяна - Закон України «Про обіг векселів в Україні» та національне вексельне законодавство.
3. Фещенко Н.М. Вексельний обіг в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / Н.М. Фещенко // Економіка, фінанси, право. – 2007. – № 3. – С. 22–24

Одержано 23.04.14